

SÁMI DIEDALAŠ ÁIGEČÁLLAGA ČÁLLINRÁVVAGAT
(odasmahttojuvvon guovvamánus 2015)

**Čállinrávvagiid galgá čuovvut earenoamáš dárkilit. Čáli ferte ieš divvut čállosa maŋgel,
jus teaksta ii leat hábmejuvvon rávvagiid mielde.**

Teavstta hábmen

- Čállosa guhkkodat: 30 000–50 000 mearkka oktan gaskkaiguin ja gáldolisttuin
- Čállosa namma bajimussii
- Čállosa nama vuollai čáli namma ja ásahusa sámegeiel namma
- Čáli nama ja ásahusa vuollai sullii 100 sáni sámegeiel abstrákta ja 3–5 fáddásáni
- Čállosa maŋŋái čállosa engelasgeiel namma ja sullii 200 sáni engelasgeiel čoahkkáigeassu
- Engelasgeiel čoahkkáigeasu vuollai čáli namma, ásahusa engelasgeiel namma ja e-poastačujuhus
- Kapihttaliid gaskii guđđojuvvojit guokte guoros linnjá.
- Kapihttala siste teakstabihtáid gaskii guđđojuvvo okta guoros linnjá.
- Linnjágaska: 1,5
- Foantasturrodat: 12
- Vuollenohtat čállojuvvojit siiddu vuolleravdii, eai čállosa lohppii. Vuollenohtat nummarastojuvvojit. Vuollenohtat galget leat unnimus lági mielde. Jus ášši ii heive čilget váldoteavsttas, de berre árvoštallat guođdit vuollenohta eret.
- Čáli ii galgga čujuhit iežas teavstta siidonummariidda, muhto sáhtttá čujuhit vuollebajilčállagiidda dahje nummariidda, jus vuollekapihttalat leat nummaraston, omd. ”(gč. dárkileappot kapihttala 3.2)”.
- Tabeallat, govvosat jed. nummarastojuvvojit, ja daidda addojuvvojit namat, omd. ”Govus 2. Politihkalaš vuogádat (Østerud 1996; Kalstad 2010).” Govaid vuollai čállojuvvo govvejeaddji namma.
- Čáli galgá čielggadit govaid jed. vuoigatvuođaid ovdalgo fállá artihkkala almmuheapmái.
- Go oassi teavsttas biddjo siskelii go eará teaksta, de galgá geavahit tabuláhtoriid.
- Giellaávdnasat čállojuvvojit kursiivvain (omd. *in-geažus, johka-sátne, cealkka Elle-áhku vázzila lávžegurppiin dievvái*).

- *Kursiiva* sáhtta geavahuvvot ođđa tearpmaid ovdanbuktimii, dalle go tearbma boahtá teavsttas ovdan vuosttaš háve.
- Vuolláisárgun ii geavahuvvo.
- Dárkilet njuolggadusat ja rávvagat sámegeiela čálalaš geavaheami birra gávdnojit *Čállinrávagirjjes* čujuhusas
<<http://sh.pedit.no/web/NettskoleRessurs.axd?id=d451b20e-fb85-4cc7-b68b-b581b230fba6> >.

Fuomáš: Čállošii eai galgga leat gielalaš meattáhusat, ja danin ávžžuhit geavahit čállindárkkistanprográmmaid.

Gáldočujuhusaid merkenvuogit váldotekstii

- Gáldočujuhus merkejuvvo dárkilit ná: Ruohtu, goargu, gaska, jahki, duppalčuokkis, gaska, siidolohku (dahje čujuhusa álgo- ja loahppasiiddut ja daid gaskii jurddasáhu), ruohtu, omd. ná: (Sandvik 1993: 280) dahje (Sandvik 1993: 280–282, 290).
- Jus čállošis leat guokte čáli, de geavahuvvo &-mearka namaid gaskkas (Gries & Divjak 2009).
- Jus čállošis leat eanet go guokte čáli, de čállojuvvo dušše vuosttaš čáli namma dáinna lágiin (Bals ja earát 2010).
- Go čujuha eanet go ovtta gáldui, de earuha gáldočujuhusaid beallečuoggáin (;) ná: (Sandvik 1993: 280–282, 290; Cruse 1986: 169).
- Jus čállošis geavahuvvojit eanet go okta gáldu maid čáliin lea seamma goargu, gáldočujuhussii lasihuvvo maddái čáli ovdanama vuosttaš bustávva, omd. ná: (O. H. Magga 1994), (T. Magga 2003).
- Čujuhus merkejuvvo cealkaga sisa go čujuha dušše ovtta cealkagii, omd. ná:

Jagi 1863 bođii fápmui láhka, mii guoskkai erenoamážit Finnmárkku eanavuovdimii. Dán lága vuodđun lei dárbu ordnet buorebut Finnmárkku eanavuovdindoaimmaid, muhto dán lágas eai leat báikenamat vel sierra namuhuvvon. Finnmárkku ámtamánni gáibidišgođii goit 1860-logus, ahte eatnamiid virggálaš namat galggašedje leat sáme- dahje suomagiela lassin maddái dárogillii (Sandvik 1993: 280).

- Dávjá lea áinnas vuogas bidjat gálđočujuhusa njuolga teavstta sisa, omd. ná:

Sandvik (1993: 280) mielde Finnmárkku ámtamánni gáibidišgođii 1860-logus, ahte eatnamiid virggálaš namat galggašedje leat sáme- dahje suomagiela lassin maiddái dárogillii.

- Čujuhus merkejuvvo cealkaga olggobeallái dalle go dat čujuha eanet go ovtta cealkagii. Fuomáš ahte dákkár čujuhusain ruođuid sisa čállojuvvo maiddái čuokkis:

Meronomiija sáhhtá systematiseret segmentála dahje systemáhtalaš osiiguin. Segmentála oasis leat oasis mat leat oktiičadnon, daid sáhhtá áicat (jos leat oidnosis), omd. *rupmaša* segmentála oasis leat *oaivi*, *juolgi*, *giehta* jna. Systemáhtalaš oasis leat fas oasis mat sáhhtet leat oassin buot osiin nugo omd. *rupmaša varrasuonat*, *suonat* ja *deahkit*. (Cruse 1986: 169.)

- Jus gáldun geavahuvvo omd. girjji mañit deattus, de girjji álgodeddosa jahki čállojuvvo ruođuid sisa girjji jagi mañábeallai, omd. ná: Nielsen (1979 (1926–1929): 278). Go ná merke, de artihkkala čáli lea geavahan gáldun girjji mii lea almmuhuvvon 1979:s, muhto man álgodeattus lea almmuhuvvon 1926–1929:s.

- Jus gáldu vuosttaš veršuvdna ii leat deaddiluvvon, de vuosttaš veršuvnna jahki čállojuvvo roahkkeruođuid sisa gáldu jagi mañábeallai, omd. ná: Fellman (1906 [1844]: 21). Dán dáhpáhusas Fellmana giehtačálus lei gárvvis jagi 1844, muhto almmuhuvvui easka 1906, ja artihkkala čáli lea geavahan gáldun 1906:s almmuhuvvon girjji.

Gáldolisttu hábmen

- Čáli namma.
- Jus gáldus leat eanet go okta čáli, de čáliid namat čállojuvvojit ná: Goargu, Ovdanamma & Goargu, Ovdanamma & Goargu, Ovdanamma.
- Jahki goas gáldu lea almmuhuvvon. Jagi mañábeallai čállojuvvo duppalčuokkis.
- Girjji namma kursiivvain.

- Artihkkala dahje girjekapihttala namma dábálaš bustávaiguin.
- Artihkkala dahje girjekapihttala ja váldogáldu gaskii biddjo jurddasáhcui. Váldogáldu namma čállojuvvo kursiiuvvain.
- Áigečállaggiid namat čállojuvvojit kursiiuvvain (omd. *Norsk medietidsskrift* 2/2005), čálaráidduid namat fas dábálaš bustávaiguin (omd. Dieđut 3/2004).
- Artihkalčoakkáldagaid doaimmaheddjiid namat čállojuvvojit ná: Ovdanamma Goargu (rihkuid haga), dahje jus leat máŋga doaimmaheaddji de ná: Ovdanamma Goargu & Ovdanamma Goargu &... . Doaimmaheaddji nama ovdii jurddasáhcui (–) ja maŋábeallai oanádus ruođuid sisa ná: (doaimm.).

Ovdamearka:

Dunfjeld, Maja 2003: *Gapta/gáptoe aerie-guedtijnie*. – Edel Hætta Eriksen (doaimm.), *Árvvut – Árvo – Vierhtie – Samiske verdier*. Kárášjohka: Davvi Girji. 143–148.

- Almmuhanbáiki ja almmuheaddji (ii prentehusa) namma.
- Gálduid dieđut čállojuvvojit kolofonasiiddu (eai ovdasiiddu) dieđuid mielde.
- Roahkkeruođut sáhttet geavahuvvot dalle go diehtu mii muđui lea čielggas, ii gávdno eksplisihtalaččat gáldus, omd. dalle go almmuhanbáiki ii čuoččo gáldus:
[Guovdageaidnu]: Sámi Instituhtta.

Fuomáš: Lea hui dehálaš, ahte gáldut merkejuvvojit riehta, vai lohkket sáhttet gávdnat daid. Vuogas vuohki merket gálduid riehta lea dat, ahte čállit kopiere daid omd. girjerádjosiid elektrovnnalaš diehtovuoduin, maidda dat leat dábálaččat dárkilit čállojuvvo.

Elektrovnnalaš gáldut

Elektrovnnalaš gáldut leat hui máŋgaláganat, muhto maiddá elektrovnnalaš teavsttain leat čállit, bajilčállagat ja áiggit, goas dat leat almmuhuvvon. Dasa lassin gávdnojit gáldut, mat gávdnojit sihke elektrovnnalaš ja prentejuvvo hámis. Maiddá máŋggat dološ girjjit ja áigečállagat gávdnojit álkimusat elektrovnnalaš hámis, ja máŋgii lea buorre addit lohkkiide maiddá elektrovnnalaš čujuhusa gáldui.

- Elektrovnnalaš gáldut merkejuvvojit tekstii seamma čielgasit ja dárkilit go prentejuvvon gáldut. Váldoteavsttas eai galgga leat njuolga interneahhtačujuhusat, muhto dábálaš láhkai čálliid namat ja almmustahttinjagit ja juobe siidonummarat, jus fal vejolaš, omd. (omd. Rask 1832: 30–33; Koponen ja earát 2010: 3–4; Morottaja 2011).
- Guhkes namahusaid sadjái ávžžuhit geavahit oanádusaid, omd. (Mánáj- ja áhpadusplána 2008–2011) dahje (VPN 2002).
- Gáldolistui elektrovnnalaš gáldu merkejuvvo ná: čállinamma dahje čálliid namat, almmustahttinjahki, čállosa namma, elektrovnnalaš čujuhus.
- Gálduid elektrovnnalaš čujuhus merkejuvvo olles URL-čujuhussan <http://-álgguin>. Čujuhus merkejuvvo álo čiehkaruoduid < > sisa (hyperliŋkka haga), ja dan maŋábeallai dábálaš ruoduid sisa biddjo dáhton goas gáldu lea lohkkjuvvon, omd. ”<<http://www.perepis2002.ru>> (12.12.2006)”.
- Gč. dárkilet merkenvugiid ja eanet ovdamearkkaid dás:

Gáldut

Informánttat

AR = Anders Ranta, Giron.

BS = Biret Säkkinen, Unjárga.

HH = Hans Hanssen, Heahtta.

MK = Maija Karlsson, Olmmáivággi.

Materiála

EMV = Vars, Ellen Marie 1996: *Ja idja ii galgga šat leat*. Álaheadju: Forlaget de tre ans.

HAG = Guttorm, Hans Aslak 1982: *Golgadeamen*. Deatnu: Jár’galæd’dji.

JÁV = Vest, Jovvna-Ánde 1988: *Čáhcegáddái nohká boazobálggis*. Kárášjohka: Davvi Media.

RPL = Paadar-Leivo, Rauna 1994: *Goalsenjárga*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Girjjálašvuohta

- Aikio, Samuli 1992: *Olbmot ovdal min. Sámiid historjá 1700-logu rádjái*.
Ohcejohka: Girjegiisá.
- Bals, Margrethe & Turi, Anne Lene & Skre, Ingunn & Kvernmo, Siv 2010:
Internalization symptoms, perceived discrimination, and ethnic identity in
indigenous Sami and non-Sami youth in Arctic Norway. – *Ethnicity & Health* 15
(2): 165–179. doi: 10.1080/13557851003615545
- Bull, Kirsti Strøm 2004: Saami customary law and the proposals of the Saami Rights
Committee. – Michael Jones & Audhild Schanche (doaimm.), *Landscape, Law
and Customary Rights*. Dieđut 3/2004. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta. 161–
171.
- Dunfjeld, Maja 2003: Gapta/gåptoe aerie-guedtjnie. – Edel Hætta Eriksen
(doaimm.), *Árvvut – Árvo – Vierhtie – Samiske verdier*. Kárášjohka: Davvi Girji.
143–148.
- Fellman, Jacob 1906 [1844]: *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken 1*.
Helsingfors: Finska Litteratursällskapetets tryckeri.
<<http://kirjasto.rovaniemi.fi/digi/lappmarken1.pdf>> (30.6.2011).
- Gries, Stefan Th. & Divjak, Dagmar 2009: Behavioral profiles: a corpus-based
approach towards cognitive semantic analysis. – Vyvyan Evans & Stéphanie
Pourcel (doaimm.), *New directions in cognitive linguistics*. Amsterdam: John
Benjamins. 57–75.
- Guttorm, Gunvor 2004: Duodji, dáidaga suoivva dáiddasuokkardeamis? – *Sámi
dieđalaš áigečála* 1/2004: 201–213.
- Itkonen, Erkki 1966a: Esiintyykö s-latiivi permiläisissä kielissä? – *Virittäjä* 70: 273–
280.
- Itkonen, Erkki 1966b: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- Koponen, Eino & Moshnikoff, Jouni & Moshnikoff, Satu 2010: *Sää' m'kiöll,
ä'rb'kiöll*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 14.
Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
<<http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk14/>> (31.5.2011).

- Kåven, Brita & Jernsletten, Johan & Nordal, Ingrid & Eira, John Henrik & Solbakk, Aage 1995: *Sámi-dáru sátnegirji. Samisk-norsk ordbok*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Mánáj- ja áhpadusplána 2008–2011 = *Mánáj- ja Áhpadusplána. Jáhkámáhke kommuvnna 2008–2011*. Jáhkámáhke kommuvnna.
<[http://www.jokkmokk.se/Filer/Utvecklingsenheten/Minoritetsspråk/skolplan_2008-2011_lulesamiska\[1\].pdf](http://www.jokkmokk.se/Filer/Utvecklingsenheten/Minoritetsspråk/skolplan_2008-2011_lulesamiska[1].pdf)> (21.6.2010).
- Morottaja, Petter 2011: Marko Jouste nágättálái anarâš liivđijn. – *Kierâš* 3/2011 (3.11.2011): 5. <http://nettisaje.wikispaces.com/file/view/kieras2011_03.pdf> (14.1.2012).
- Naucér, Kerstin & Boyd, Sally 1996: Turkish and Swedish pre-school children's language socialisation: Implications for literacy development. – Leena Huss (doaimm.), *Många vägar till tvåspråkighet. Föredrag från ett forskarseminarium vid Göteborgs universitet den 21–22 oktober 1994*. Uppsala Multiethnic Papers 38. Uppsala: Centre for Multiethnic Research, Uppsala University. 161–181.
- Nielsen, Konrad 1979 (1926–1929): *Lærebok i lappisk (samisk)*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nielsen, Konrad 1979 (1932–1962): *Lappisk (samisk) ordbok grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Norsk-engelsk stor ordbok*. 2002. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Rask, Rasmus 1832: *Ræsonneret lappisk Sproglære efter den Sprogart, som bruges af Fjædlapperne i Porsangerfjorden i Finmarken. En Omarbejdelse af Prof. Knud Leems Lappiske grammatica*. København: J. H. Schubothes Boghandling.
<<http://books.google.com/books?id=-aMRAAAAIAAJ>> (29.11.2011).
- Saamelaiskulttuuritoimikunnan mietintö – Betänkande avgivet av samekulturkommissionen – Sámi kultuvradoaibmagotti smiehttamus*. 1985.
Komiteanmietintö – Kommittébetänkande 1985:66. [Helsinki]: Opetusministeriö – Undervisningsministeriet.
- Sammallahti, Pekka 1989: *Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka: Jorgaleaddji.
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Sjarsjina & Scheller 2008 = Шаршина, Н. С. & Шеллер, Э. 2008: *Сáмькилсьыйт (õхһһнуввэмтуй). 1. Грамматика*. (При сотрудничестве А.А. Антоновой.

Впервые опубликовано 12 августа 2008 г. Последняя версия 21 августа 2008 г.) Kola Saami Documentation Project (KSDP) – Куэ́лнэгк-не́арк са́мь кй́лэ лингвистическэ я этнографическэ документация: Луя́ввьр.

<<http://saami.uni-freiburg.de/ksdp/kildin/ГРАММАТИКА.pdf>> (8.5.2011.)

VPN 2002 = Всероссийская перепись населения 2002 года.

<<http://www.perepis2002.ru>> (12.12.2006).

Еарá гáлдut

Sammallahti, Pekka [2005a] = Nuortalašgiela logaldallan Oulu universitehtas
6.9.2005.

Sammallahti, Pekka [2005b] = Njálmmálaš diehtu Giellagas-instituhta
doavtterskuvllas, Oulu universitehtas 21.11.2005.